

Українське Православ'я: крізь терни до зірок (декілька міркувань про константи звільнення Володимирової христоцентричної традиції з пут чужих симулякрів та ідеологем)

Павло Ямчук

<http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2021-9-105>

У пропонованій статті досліджується феномен тривання української христоцентрично-христонаслідувальної Володимирової традиції під час буттєво-інтелектуальних та соціально-історичних випробувань минулого століття. Зокрема, вивчається ідейний універсум та окремі знакові його положення II Собору УАПЦ, окреслюються візії їхньої актуалізації в новітньому православному дискурсі III Тисячоліття.

Ключові слова: христоцентризм, II Собор УАПЦ, традиція, братерство в Христі, духовно-національна ідентичність, ідеологема, симулякр.

Актуальність теми. На перший побіжний погляд, міркування, винесене в заголовок запропонованої студії може видатись занадто пафосним. Але насправді це не так. Дарована рівноапостольним Володимиром-Хрестителем – Володимиром Великим українському народові суспільна етика та моральність справді пройшла й проходить нині крізь терни, які багато кому видаються неподоланими. Терни багатовікової бездержавності, заборон мови, культури, традицій тощо. Але набагато більш страшною є системна підміна значущих христоцентрично-христонаслідувальних засад українського суспільства окупаційними ідеологемами та симулякрами. У середньовічно-барокові часи духовні мислителі порівнювали таке фальшування з виробленням фальшивих монет, цілком справедливо вважаючи його більш небезпечним, ніж фальшивомонетництво, оскільки те лише підриває економіку, а фальшування Христових істин чинить незмірно більше лихо. Воно руйнує базисні засади, на яких тримаються людина та суспільство загалом. У постчорнобильську добу історії людства це фальшування слід прирівняти до невиди-

мої окові, але відчутної радіації з тією хіба що відмінністю, що, на відміну від радіації, симулякри істини дуже часто багатьом видаються привабливими. Але ефект їхньої дії набагато більш руйнівний від радіаційного впливу.

Тільки Христова любов та породжена нею взаємоповага, як вістить Господь у Своєму Слові – *«щоби всі були одно»* – є істинною основою христонаслідувального братерства між народами й між людьми. А, отже, Церква як інституція одного народу, підлегла владі й волі народу іншого, ніколи не зможе стати такою, що відповідатиме волі Святого Духа. Братерство – це не рабство та підлеглість Авеля Каїну. Це взаємна повага й любов між людьми. Христове братерство не на силуванні, а на жертовній любові до ближнього засноване. *«І кожен, хто старший серед вас, нехай буде вам слугою»*, – сказано Господом у Святому Письмі. Саме тому Вседержитель омив ноги Своїм учням у Чистий Четвер. Саме тому, будучи Сином Божим, пішов на Хресні муки за нас, многогрішних¹. І страждав за нас, грішних. І помер на Хресті заради вічного Воскресіння.

Саме Його муки й Хрест є джерелом нашого спасіння й повсякчасною надією на Царство Небесне. Саме тому ми й стали братами в Хресті. Християнство, у яких би конфесіональних належностях воно не виявлялося, а пріорі не може бути *«силуванням до братерства»*. Наголосимо ще раз. Христос та братерство в Хресті – це жертовна Любов до ближнього. І в жодному разі, про це навіть страшно й подумати, не примушування до чогось. А вже тим більше – до фарисейсько-облудного *«братерства»*, де буттєво слабший є рабом тимчасово буттєво сильнішого. Бути рабом Божим – свобода і радість. Бути рабом будь-якого тирана або просто минущої людини – гріх і ганьба.

Саме христоцентрично-христонаслідувальна, а ніяк не імперсько-москвоцентрична філософія рівноапостольного іманентно христолюбивого братерства є підвалиною розвою вітчизняного Православ'я. Міркуючи над засадничими підвалинами національного відродження на початку ХХ століття відомий вітчизняний мислитель, історик, активний громадський діяч Д.І.Дорошенко зазначив:

¹ До слова. Один із українських провідних можновладців минувшини називав себе Многогрішним. Вочевидь, ясно співставляючи свої дії із святоапостольською, ранньохристиянською й Володимировою традицією в християнстві. Дивно було б й уявити, щоби напад каяття спіткав би набагато більш грішних від нього його майже сучасників – Петра I та Єкатеріну II. Сила Христової віри не в примушуванні когось до фальшивого *«братерства»*. Сила в тому, щоб повсякчас вимірювати власну гріховність застереженнями зі Святого Євангелія та повчань і настанов отців Церкви. І щиро каятись, усвідомлюючи свою многогрішність. Це – теж універсальна традиція вітчизняного Православ'я від Володимирового Хрещення Русі-України.

«З історією українського культурно-просвітнього руху тісно зв'язане славне луцьке Хрестовоздвиженське братство, відоме вже з 1483 року. Пізніше, по війні... Луцьк став головним містом західної Волині з осідком воєводи. Тут перебував православний єпископ Полікарп (теперішній митрополит Української автокефальної церкви), тут існувала українська гімназія, товариство ім. Петра Могили, виходили українські часописи. Луцьк став відігравати роль осередку українського життя на Волині» (курсив – П.Я.)².

У третьому тисячолітті від Різдва Христового визначені вище Д.Дорошенком підвалини відіграють рівнозначну, а, цілком можливо, ще більш вагомую роль, ніж це було на зорі активних духовно-визвольних та національно-визвольних змагань на початку минулого століття. На схожих засадах християнсько-консервативного повороту до одвічних джерел ідентичності, на збереженні традицій ґрунтується така філософема зі стенограми II Собору УАПЦ:

«Ні англієць не повинен стати негром, ні негр англійцем, ні українець... москвином, ні навпаки, а всі повинні стати свідомими людьми, братами, розвиваючи свої народні й індивідуальні творчі особливості до найвищого рівня» (курсив – П.Я.)³.

Осмислимо сказане. Філософія християнського братерства для українців має апостольську суть. Братерство в Христі тим і є найвищою цінністю, тим і є повноосязним універсумом, що не лише дозволяє, а й повсякчас спонукає до збереження дарованої Господом унікальної духовно-ментальної ідентичності. Саме тому: *«Ні англієць не повинен стати негром, ні негр англійцем, ні українець... москвином»*. Християнська свобода в братерстві дарованих Господом-Вседержителем духовно-мовних ідентичностей, а не в принизливому розчиненні одного народу в ідентичності народу іншого.

Отже, актуальною для буття й розвитку Українського Православ'я в XXI столітті видається така аксіологема із Стенограми II Собору УАПЦ 1927 року: *«Хто домагається ... підлягання Церкви одного народу Церкві другого народу, той є супротивником Христової братерської Церкви й повинен бути виключений з Церкви.»*. На перший погляд, ця думка є дещо радикальною. Насправді, ця ідея продовжує попередньо сформульований стратегічно обумовлений концепт. Направду: якщо хтось – окрема людина чи, що найгірше, церковна інституція – домагається підпорядкування *«Церкви одного народу Церкві другого народу»* або перетворення *«українця на москвина»*, той,

² Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 рр.). К., 2007. С. 166.

³ Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 1927. К., 2007. С. 155.

вільно чи невільно, чинить Каїнів гріх перед минулими й прийдешніми поколіннями українців, що отримали Володимирове Хрещення.

Слід розгорнути цю думку. Богослови II Собору УАПЦ чітко усвідомлювали небезпеку отруєння українського, переважно православного, суспільства руйнівними впливами імперської ідеології, яка не має нічого спільного ані із Володимирівим Хрещенням, ані – і це головне – із вірою в Ісуса Христа. З огляду на нову й новітню гібридну дійсність це прогностичне застереження українських богословів XX століття не сприймається як дивовижне. Виключення із української Православної Церкви тих, хто *«домагається підлягання Церкви одного народу Церкві другого народу»* є не просто логічно вмотивованим. Воно відповідає засадам Святого Письма, оскільки розділене суспільство або інша інституція приречені на загибель. Якщо ж не хочемо загибелі, тоді справді треба твердою рукою виключати із лона Церкви як осердя буття Святого Духу тих, хто цьому шкодить. У Церкві головним є Господь. Отже, жодна ідеологема не повинна підмінити собою Істину. У протилежному разі – це буде симулякр Церкви, а не її трансцендентальна справжність. З далекого й близького історичного досвіду наочно бачимо це.

Більш ніж актуальним є й такий голос Собору УАПЦ із 1927 року в майбутнє спрямований: *«10) Церква може самоодверженно, рішуче й одверто нищити словом і організацією душ основні причини війн: імперіалізм, хижацтво, класове гнобительство міжлюдне»*⁴. Якщо Церква є справді Христовою, а тому й відповідає повсякчас Його настановам, то вона не може не нищити *«рішуче й одверто, словом і організацією душ основні причини війн»*, що про них мовилося на II Соборі. А саме: *«імперіалізм, хижацтво»*, які стали причиною загарбання доброзичливої й христолюбивої України московітами в XVII столітті. Ці ж чинники стали причиною загарбання України під облудно-фарисейськими гаслами *«рівності»*, *«братерства»*, *«соціальної справедливості»* у XX столітті. *«Імперіалізм і хижацтво»* стали світоглядно-буттєвою підвалиною окупації Криму й кривавої війни на Донбасі вже у XXI столітті. Означені вище фактори виразно вказують на пряме порушення 10 Заповіді Господньої. Але так само, оскільки порушення однієї із Господніх Заповідей неминуче тягне за собою й порушення інших, вказують на свідому зневагу до інших Господніх Заповідей. Не можна, жадаючи майна ближнього свого, водночас не вбивати, шанувати батька й матір, не красти. А тим більше, любити ближнього, як самого себе. А головне – не можна не порушити при цьому Першої Заповіді Господньої. Ті, хто стверджує зворотне, або лицеміри, або фарисеї. Найчастіше це абсолютно тотожні поняття.

⁴ Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 1927. К., 2007. С. 156.

Саме Церква є нездоланною для лукавого фарисейства, незламною Фортецею Духа. Їй Господом дана сила: *«самоодверженно, рішуче й одверто нищити словом і організацією душ основні причини війн»*. Але, якщо Церква як Слово Боже в народі не буде з цим народом, тоді вона просто перестане бути Нареченою Христовою. Термін «самотверженно» стосується не лише апостольських часів, коли учнів Христових кидали на поталу хижим звірам. Цей термін стосується не лише недавніх безбожницьких століть, коли українському християнинові було заборонено окупаційно-фарисейською владою навіть похрестити новонародженого або провести за православним звичаєм померлого в останню путь. І це при затвердженій у фарисейській радянській Конституції *«свободі совісті»*. *«Самотверженність»* і в нинішньому гібридному часі існує.

Тільки-от справді Христова Православна Церква, як Сам Господь, дає прихисток невинним втікачам, яким нізвідки чекати допомоги. Дає порятунок і дітям, і дорослим у Михайлівському Золотоверхому в 2013 році. Тільки істинно Христова Церква перетворює власні храми на шпиталі, а коли вже несила зарадити загибелі, відспівує невинно убієнних, не будучи *«канонічною»*. Але любителі фарисейства свідомо *«забувають»*, що Господь усе бачить і чує. І рятівні для дуже багатьох дзвони в страшні ночі, і рятівні для безневинних відкриті церковні брами... Це і є втілена в повсякденній ризикованій буттєвій практиці ХХІ століття духовно-філософська настанова II Собору УАПЦ: *«рішуче й одверто нищити словом і організацією душ»* будь-яку диявольську напасть, будь-який прояв прислужництва сатані. Господь бачить усе. Певне ж, що і за цей новітній православний подвиг та подвижництво Господь невдовзі й дарував нам Томос.

Осмыслимо ще один вагомий концепт зі Стенограми II Собору УАПЦ 1927 року. У пункті №19 міститься наступна аксіологічна диспозиція: *«Праця примирення й братерства може полягати лише в перетворенні гнобителів... милосердя християнське повинно бути виявлене в усій повноті, воно є авангард боротьби християнства проти ненависті гнобительства»*⁵. Христонаслідувальна світоглядна система, що її сповідує вітчизняне Православ'я від 988 року, передбачає часто важку й складну, але завжди продуктивну *«працю примирення й братерства»*. Ця праця повинна чітко базуватися на аксіологічно-буттєвій відданості принципам Святого Євангелія. І в жодному разі вона не повинна базуватися на лицемірному принципові єднання із тими, хто свідомо прислужує дияволу. *«Що «Так», то «Так», що «Ні», то «Ні», а все інше від лукавого»*, – вістить Євангельська Істина.

⁵ Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 1927. К., 2007. С. 157.

Важливим є ще один богословський концепт з рішень II Собору УАПЦ: «милосердя християнське повинно бути виявлене в усій повноті, воно є авангард боротьби християнства проти ненависті гнобительства». Якщо мовимо про аксіологему «християнське милосердя», то понад усе маємо розуміти те, що виявляти, а вже тим більше відверто декларувати цю світоглядно-моральну константу в часи тотального безбожництва було, щонайменше, небезпечним. Тим більше, вимагати того, щоб таке христонаслідувальне милосердя «повинно бути виявлене в усій повноті» учаси тоталітарного терору. Ще одна риса, яку слід неодмінно взяти до уваги, коли насправду прагнемо осмислити феномен трансцендентальної христocентричної України. Так само потребує уваги майбутніх дослідників та всього православного загалу семіосфера, позначена світоглядною константою: *«милосердя християнське ... є авангард боротьби християнства проти ненависті і гнобительства»* (курсив – П.Я.)⁶.

Силоміць та облудно (диявол діє різними способами) нав'язана українцям чужинська тоталітарна ненависть одних соціальних верств до інших, закономірними наслідками якої стали геноцидний Голодомор 1932–1933 років та репресії 1937–1938 років, мала в основі поразку української державності як часів Гетьманату, так і УНР. Причиною цієї поразки стала свідома відмова урядових атеїстів-соціалістів, від Божого благословення на постання національної Держави.

Підсумовуючи сказане. Українське православ'я завжди перебувало в центрі боротьби не лише за державну окремішність України, а й, передусім, за духовно-інтелектуальну ідентичність українського суспільства, кожної неповторної особистості як органічних першооснов збереження національної державності. Зовсім не випадковим є те, що в часи відродження традицій державотворення духовним мислителем, богословом, організаторам УАПЦ за неймовірно стислий проміжок історичного часу, що охоплював близько десятиліття, вдалося не лише закласти потужні підвалини філософії буття християнина в безпрецедентно складних умовах окупаційно-безбожницького тоталітаризму, а й системно відродити і спрямувати на майбутню посттоталітарну перспективу базисні засади розвитку української православної ідентичності як у межах національного суспільства, так і в міжнародному контексті.

⁶ Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 1927. К., 2007. С. 157.

Список джерел і літератури:

1. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 рр.). К.: «Темпора», 2007. 271 с.
2. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 1927. К., 2007. 698 с.

References:

1. Doroshenko D. (2007). *Moi spomyny pro davnie mynule (1901–1914 rr.)*. [My memories of the ancient past (1901–1914).]. K.: «Tempora» [in Ukrainian].
2. Druhyi Vseukrainskyi Pravoslavnyi Tserkovnyi Sobor UAPTs 1927 (2007). [Second All-Ukrainian Orthodox Church Council of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church 1927]. K. [in Ukrainian].